

de Zandloper

Periodieke uitgave van de Vereniging Oud-Ede
verschijnt elk kwartaal

17e JAARGANG - nr. 4

DECEMBER 1989

*Prettige Kerstdagen
en een
Gelukkig Nieuwjaar*

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
08380 - 35050

meeuwissen

voor versheid, kwaliteit en service

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken

Draadmateriaal

Gereedschap

Verf

IJzerwaren

* Bezorgen

gratis

Hout Board Triplex

Wandplaten Schroten

Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

**DOE-HET-ZELF
MARKT**

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

* Wij geven U een

deskundig advies

KOLKAKKERWEG 65 - 67

EDE, TEL. 08380 - 11680

de Zandloper

Periodieke uitgave van de Vereniging Oud-Ede
verschijnt elk kwartaal

17e JAARGANG - nr. 4

DECEMBER 1989

DAGELIJKS BESTUUR VERENIGING

"OUD-EDE"

- voorzitter Drs E. Broekhuis
Magnolialaan 69
6711 WC Ede Gld.
tel: 08380-11916
- secretaris H.A. Blaauw-de Wit
Beatrixlaan 14
6713 PS Ede Gld.
tel: 08380-11584
- penningmr. F. van Beek
Laan 1933 nr. 5
6711 NX Ede Gld.
tel: 08380-11881
- ere-lid G.W. Bos

AFGEVAARDIGDEN van de Vereniging

- Stichting Ir J. Ubbels
Tegelmuseum v. Irhovenlaan 9
6711 MN Ede Gld.
- Monumenten J.J.G. v.d. Pol
Commissie Burg. Prinslaan 26
6711 KD Ede Gld.
- Museumadres Museum Oud-Ede
Musuemplein 7
6711 NA Ede Gld.
08380-19554
- geopend: maandag t/m vrijdag van
10-12 uur en 14-17 uur.
- Contributie min. fl 5,- p. jaar, te stor-
ten op giro 3534268 van
penn. mr. Vereniging
Oud-Ede te Ede.

OVERNAME VAN ARTIKELEN UIT ZANDLOPERS

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de redactie.

Redactie van het blad De Zandloper

- E. Hendriksen
Gr. Bentincklaan 22
6712 GT Ede Gld.
tel: 08380-1 12 29
- H.A. Blaauw-de Wit
Beatrixlaan 14
6713 PS Ede Gld.
tel: 08380-1 15 84
- eindred./ S.J. Ouwendijk
opmaak Annadaal 22
6715 JA Ede Gld.
tel: 08380-33089

VERANTWOORDING VOOR TEKSTEN

De redactie van De Zandloper is erkentelijk voor bijdragen in de copy.

Verantwoordelijkheid voor de inhoud van historische- en technische gegevens blijft uitdrukkelijk voorbehouden aan de inzender van de copy.

De redactie neemt geen verantwoording voor het eventueel niet vermelden van de bron, etc. bij ingezonden artikelen.

LIDMAATSCHAPSKAARTEN EN MUSEUMJAARKAARTEN

Lidmaatschapskaarten voor leden en Museumjaarkaarten kunnen tijdens de openingsuren worden afgehaald aan de balie van het museum.

Copy voor de volgende ZANDLOPER

Copy voor het eerstvolgende nummer van dit blad graag inzenden aan de redactie, p/a Musuemplein 7 te Ede, en wel vóór.....

10 februari 1990

MUSEUM OUD EDE WORDT HISTORISCH MUSEUM EDE.

In de vorige Zandloper hebben we al terloops vermeld dat het museum Oud Ede straks een andere naam zal krijgen. Maar voordat deze nieuwe naam definitief gebruikt zal gaan worden vragen we een duidelijk fiat van de leden. De museumkommissie en het bestuur doen hierbij het voorstel dat de nieuwe naam van het museum zal luiden: **Historisch Museum Ede.**

Bezwaren tegen deze nieuwe naam kunnen tot en met 15 januari 1990 schriftelijk worden ingediend bij de sekretaris van het bestuur, Beatrixlaan 14, 6713 PS Ede.

KURSUSSEN GELDERS OUDHEIDKUNDIG CONTACT EN CULTURELE RAAD OVERIJSSSEL.

Het Gelders Oudheidkundig Contact en de Culturele Raad Overijssel organiseren interessante kursussen.

Op dit moment is het seizoen 1989/90 al volop aan de gang, maar u heeft nog gelegenheid in te schrijven voor de volgende kursussen.

Naam kursus/studiedag

Kaderkursus archiefonderzoek

Historische geografie:

theorie en praktijk

Historische geografie

De marken in Oost-Nederland

Plaats

Arnhem of Zutphen

Enschede

Zutphen

Zutphen

Overijsselse vrouwen in het verleden	Onbekend
Aspecten van Gelderse steden	Arnhem
Oost-Nederlands antiek	waarsch. Enschede
Informatie zoeken	in div. bibliotheken
Vormgeven van een verenigingsblad (studiedag)	Zwolle

Nadere inlichtingen bij de sekretaris. Telefoon 08380-11584

DE BUURTSCHRIJVER VERTELT.

De buurtschrijver van de buurt Ede-Veldhuizen, de heer J. Stomphorst, zal ons regelmatig via de Zandloper een blik gunnen in de eeuwenoude buurtboeken.

Buurtspraak 1689-1989.

In de in september 1988 gehouden buurtspraak werd door de buurtrichter voorgesteld dat iedere geërfde of iedere bewoner van Ede, het gedeelte trottoir voor zijn huis gelegen, zal schoonhouden van onkruid etc. In zijn toelichting merkte de buurtrichter op dat de gemeente, door de sedert enige jaren doorgevoerde bezuinigingen op het onderhoud van de wegen, er niet steeds aan toekomt het werk uit te voeren zoals dat vroeger plaats vond. Het was een goed voorstel en het werd welwillend ontvangen. Op de in dit jaar gehouden buurtspraak kwam

de buurtrichter er in zijn openingswoord op terug. Hij zag blijkbaar nog niet zoveel resultaat. Volgens de buurtrichter ligt een dergelijke oproep echter wel in de lijn van de werkzaamheden van de buurt. Hij illustreerde dat aan de hand van wat 3 eeuwen geleden de aandacht van de buurt had.

In 1689, precies 300 jaren geleden dus, heeft de buurt op 9 mei, het was toen Hemelvaartdag, buurtspraak gehouden. De buurtspraak, men sprak toen van "buijrsprake" werd, zoals toen gebruikelijk was, gehouden op het koor in de kerk. Ook op die buurtspraak ging het over werkzaamheden die iedere geërfde zou moeten verrichten aan de publieke weg.

Uit het resolutieboek blijkt hoe de buurtspraak het wenste. Het betrokken besluit luidt als volgt:

"Is vastgesteld dat ijdereen het Hout aen off 't eijdens zijn Goet 't welck te seer over den weg hangt, sal hebben op te snoeijen dat men daer onder door op de gemeijne weg met een volle geladen wagen sonder te raecken kan varen".

Men zal zich van de kwaliteit van de wegen in die tijd geen te hoge voorstellingen moeten maken. Tussen de woningen werd soms een stenen straatje aangelegd. Dat blijkt uit een besluit dat in dezelfde vergadering werd genomen op een verzoek van de weduwe Carel Philipsen en Cornelis Arentssen. Zij vragen "om een Steenen Straatijen tusschen Haer respective Huijsen te maken". De buurt gaat daar op in zoals verder blijkt.

DRUKWERK

Periodieken, jaarverslagen, tijdschriften,
brochures, folders, briefpapier, rekeningen,
formulieren in bloks, sets, enz.

BINDWERK

Inbinden van boeken en jaargangen
tijdschriften met goud- of kleurfolie-druk op
boekband.

Archief- en bibliotheekdozen.

Restauratie van antieke boeken en bijbels.

Postverzending

Vouwen en insteken van brieven e.d. in
enveloppen.

Adresseren - sorteren - bundelen.

Horaplantsoen 2, 6717 LT Ede, Tel. 08380 - 79122

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Wij zijn gespecialiseerd om projecten-
kantoren en winkels snel en vakkundig
van elke gewenste vloerbedekking en/of
gordijnen te voorzien.
Eigen gordijnen-atelier en meubel-
stoffeerderij.

Eigen showroom.

Ook dit project,
museum Oud Ede, is
verzorgd door:

VD VAN DIJK B.V.
**INTERIEUR
VERZORGING**

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON 08380 - 32359

DURF IN MANNEN MODE

**ZEKER
MET...**

VAN DE WEERD
Grotestraat 32
Ede **MAN SHOP**

Mannen durven steeds méér
in mode. Maar mannen
willen vóór alles: zekerheid.
De zekerheid van topkwali-
teit. De zekerheid van een
topmerk, dus.

Voor een internationaal modeprogramma

"Is Haerluijden geaccordeert de hulpende hant te verlenen in 't rooijen van ende leveren van de Steenen daertoe door de Gemeente (buurt) te laten roijen ende leveren, als voor desen in 't maken van nieuwe Straaten is geschiet".

Ook deze straatjes moeten ten behoeve van het gebruik door de gemeenschap worden onderhouden. Er zal schouw (controle) worden gehouden, hetgeen blijkt uit een volgend besluit:

"Dat ijder sijne straten teijdens sijn Erff Schouwe sal gevoert worden zoo dickwijls men oordeelen sal te behooren".

Verder blijft alles zoals vroeger besloten en in regels vastgelegd. Opdat ieder zal weten waar hij of zij aan toe is wordt dat nog eens in het besluitenboek opgenomen: "Alle oude resolutien van voorgaende Iaren door dezen niet gealtereert (veranderd), zijn ende blijven gecontinu-eert".

J. Stomphorst.

NIEUWE LEDEN.

Mevrouw J.F. Fleurbaay, Stationsweg 92 f410, 6711 PW Ede

De heer H.W.J. van Nieuwkuijk, J.Th.Tooroplaan 52, 6717

KB Ede

EDE EN DE KOMST VAN HET GARNIZOEN.

Voor een goed gevulde zaal hield de heer drs G. Breman op 24 oktober jl. een lezing voor Oud Ede met de titel: Ede en de komst van het garnizoen.

De heer Breman gaf een goede indruk van de dorpsgemeenschap rondom de eeuwwisseling.

Door de komst van de kunstmest en de mogelijkheid om dankzij de betere vervoersmogelijkheden in te spelen op de vraag naar varkensvlees in het buitenland werd aan de landbouwkrisis in de jaren tachtig van de vorige eeuw een halt toegeroepen.

Daarnaast veranderden aan het eind van de vorige eeuw de inzichten omtrent de verdediging van het land; door de voortschrijding van de techniek nam de betekenis van de waterlinie af en de behoefte aan oefenterreinen nam toe.

In de vorige eeuw waren de buurten Manen en Ede-Veldhuizen nog onverdeeld, maar de boeren waren - zij het aarzelend - toch bereid de gemeenschappelijke gronden aan het Rijk te verkopen voor het aanleggen van oefenterreinen. Manen verkocht de grond voor f 250,00 per ha aan het Rijk. De buurt Ede-Veldhuizen was minder rigoreus en bedong bij de verkoop enige rechten die tot op de dag van vandaag nog steeds gehandhaafd worden.

Binnen de dorpsgemeenschap waren de meningen over de komst van het garnizoen verdeeld; de middenstand zag

een groter afzetgebied en de kerken voorzagen zedelijke verwildering!

Na de pauze vertoonde de heer Breman dia's van kaarten en gebouwen en dit werd mogelijk gemaakt door de welwillendheid van de firma Rob Sloof die de dia-apparatuur beschikbaar stelde.

Na een geanimeerde diskussie kon de voorzitter de aanwezigen om goed 22.00 uur een goede thuiskomst wensen.

EEN JAAR ZONDER MUSEUM

Neen, we gaan er niet dramatisch over doen, maar feiten zijn wel feiten: ons museum zit al maanden dicht en het is reeël erop te rekenen, dat we in elk geval gedurende dit kalenderjaar gesloten zullen blijven.

Toen we in december 1988 de aanvraag voor een bouwvergunning voor de restauratie van het stationsgebouw indienden, waren de hobbels naar onze mening genomen: de bouwvergunning was slechts een formaliteit...

Daarom hebben we het museum gesloten en de stukken ingepakt en opgeborgen. Helaas als gevolg van de algemeen bekende moeilijkheden voor veel langer dan wij toen dachten.

Is 1989 dus een verloren jaar?

Ten dele wel: de vakantiegangers troffen het museum

dicht en de leden en belangstellenden die altijd trouw elke nieuwe wisselkollektie kwamen bekijken misten deze attractie.

Naarstig zoekend naar positieve kanten van dit 'sabbatsjaar' kan in de eerste plaats de verbeterde inventarisatie worden genoemd.

Oud-Ede heeft in de loop der jaren de beschikking gekregen over zeer waardevolle stukken, die zorgvuldig bewaard maar ook heel goed geïnventariseerd behoren te zijn.

In de tweede plaats is deskundige hulp aangetrokken om de inrichting van ons museum te bestuderen en daarover te adviseren.

Er is grondig gestudeerd op de vraag hoe je in een beperkte ruimte aanwezige en eventueel te verwerven stukken het best kunt exposeren. Dat plan ligt klaar; het is straks alleen een kwestie van neerzetten, al moet ook dat niet worden onderschat.

In de derde plaats hebben bestuurders en medewerkers zich uitvoerig bezonnen op het functioneren van het museum. Die (her)bezinning heeft onder meer tot de konklusie geleid, dat een instelling als het museum Oud-Ede -straks met meer pretentie Historisch Museum genaamd!- dringend behoefte heeft aan een museaal geschoolde kracht.

D streekkonservator geeft in principe slechts suggesties (al hebben wij voor de restauratie en herinrichting niet tevergeefs een veel groter beroep op hem gedaan!), zodat

de dagelijkse leiding van "een directeur" straks niet kan worden gemist, desnoods te beginnen op part-time basis. Een vakkracht zal ons museum straks nieuw elan kunnen geven en medewerkers en vrijwilligers extra motiveren. Graag rekenen wij ook op nieuw enthousiasme van onze leden.

Het moet toch mogelijk zijn in Ede op weg naar 100 000 inwoners een vereniging te hebben met tenminste 1000 leden. En zouden we dan niet kunnen proberen het aantal vrijwilligers eveneens flink uit te breiden?

Dan hoeft alles welbeschouwd 1989 toch geen verloren jaar te zijn!

E. Broekhuis, voorzitter.

IETS OP EIGEN HOUTJE DOEN

Dat zeggen we wanneer iemand iets doet zonder hulp en geheel voor eigen rekening.

In dit laatste schuilt reeds de verklaring, want met houtje wordt bedoeld KERFHOUTJE OF KERFSTOK.

Vroeger werd een dergelijke stok gebruikt door mensen die handel met elkaar dreven.

Elk had zo'n stok en wanneer er een bepaalde koop werd gesloten dan werden de 2 stokken precies tegen elkaar aangelegd, zodat ze keurig sloten.

Dan werd er een snede of kerf over beide stokken gegeven, zodat later kon worden nagegaan of het netjes sloot.

Koper en verkoper hadden zo beiden een bewijs.

Wie op eigen kerfstok of op eigen houtje handelde, deed dat dus voor eigen rekening, zonder hulp.

J.D.

EDE EN DE BOZE TROL

B.V. Verduijn

Wie gelooft er nu nog in trollen, niemand toch zeker? Daar zijn we toch veel te nuchter voor. Maar toch? Luister naar dit verhaal en beslis dan zelf.

Hij stond boven op de Paasberg en grijsde, wat zijn toch al lelijke Trollenkop het aanzicht gaf van een duivel. Hij hield niet van landelijke schoonheid. En het dorpje daar aan de voet van de Paasberg was een doorn in zijn trollenoog. Hoe lieflijk lag het daar, omgeven door goudgeel graan en bomengroen. Aan die schoonheid zou hij een einde maken. Hij wist dat dit jaren kon duren, maar het zou hem lukken.

Hij tilde een zware zak op, die naast zijn voeten op de grond lag en daalde de berg af. Na enkele tientallen meters gelopen te hebben bleef hij stilstaan, de zak kwam met een plof op de grond. De trol maakte de zak open, hij stak zijn hand er in en greep. Gemeen lachend haalde hij zijn hand op en keek naar de inhoud daarvan. Tien gouden zaadkorrels glinsterden in het zonlicht. Hij maakte een weids gebaar, de korrels vlogen door de lucht en kwamen in de tuin van de Cavalje-stichting terecht, dicht bij het landelijk huis. De trol nam de zak weer op en daalde de berg verder af, steeds zijn weg onderbrekend om een paar gouden korrels te zaaien. Hij ging door de Schoolstraat, de Bergstraat en zaaide, zelfs toen hij langs het oude kerkhof kwam maakte zijn hand het weidse gebaar. De gouden korrels rolden over de grafstenen.

De trol ging langs de stenenmuur van het huisje van de heer Staf dat begroeid was met klimop. Een fruitboom liet zijn zware tak op de muur rusten. De trol zag zijn kans schoon, zette de zak op de grond, nam er enkele zaadkorrels uit en trok zich op aan de tak. Behendig strooide hij zijn korrels in de tuin. Ook de deftige pastorie kreeg zijn deel en de wind nam nog een aantal korrels mee.

Nu was de trol moe, afgetobt ging hij het deftige Hof van Gelderland binnen en bestelde iets te drinken. Vanwaar hij zat, had hij een prachtig uitzicht op de lommerrijke markt. Maar hij genoot er niet van, het

maakte hem woedend: Deze markt was te mooi. Zonder te betalen verliet hij het Hof. "Maar dat ging zo maar niet". Een kellner snelde hem na en eiste betaling. De trol greinsde, wat de man verschrikt een stap terug deed nemen. "Hier", zei de trol. Hij taste weer in de zak en vulde de hand van de kellner met gouden zaadkorrels: "Alsjeblieft, beste man". De kellner blij met deze gift keerde zich om en rende over de markt naar het Hof van Gelderland. Maar helaas in zijn haast keek hij niet uit en struikelde. De goudkorrels rolden over de markt en verdwenen tussen de klinkers en wortels der bomen. Een korrel had de kellner nog in zijn hand, die nam hij mee het Hof van Gelderland in.

De trol ging verder, overal waar hij dacht dat later de mensen er waarde aan zouden hechten, zaaide hij zijn zaad. Bij de dikke oude boom bij het postkantoor, ook die bij de Bospoort kreeg zijn deel. In de tuin van de pastorie der Noorderkerk wierp hij met volle hand. Verder ging hij.

Ach, hoe gaat het met zaad, het kan heel snel kiemen en heel langzaam. Als je door Ede heen loopt kan je de weg volgen, die de trol gegaan is. Af en toe moet je op je pas terugkeren, maar toch. Het gouden zaad doet zijn werk. Het spruit uit, groeit op, gevoed door mooie woorden en beloften van de speculant. Zijn wortels krijgen lucht door het zwaaien van de slopershamer. Of de trol ook zijn boze werk op de Stationsweg heeft gedaan, weten wij nog niet.

Maar als hij eens Ede over de Paasberg verlaat en omkijkt, dan zal hij tevreden zijn duivelse grijns grijnzen.

Hij zal onder de voet van de berg een moderne betonnen stad zien liggen, met daar in het midden de Oude Grijze Toren als enig overgebleven monument. Een stuk herinnering aan een prachtig landelijk dorpje. De oude grijze toren: de vlag op de betonnen schuit.

Ja heren breek maar af, maak maar geld. Help mee bouwen aan deze legende: "Ede en de boze Trol".

HISTORISCH GEOGRAFISCH BEELD VAN DE GEMEENTE
EDE. DOOR J.J.P. NIJDAM. DEEL VI.

DE KOMST VAN DE TREIN

(vervolg)

Van hoe weinig belang het dorp Ede en het daar liggende gebied op dat moment voor de "buitenwereld" nog was, komt tot uiting in het besluit het station slechts open te stellen voor personenvervoer. Men achtte bij de landelijke overheid de aan- en afvoer van goederen voor dit dorp zo gering, dat het station Ede vooralsnog niet voor goederenvervoer werd opengesteld.

Het niet laden en lossen van goederen kwam de burgemeester een aantal dagen voor de opening van de lijn ter ore. Verontwaardigd ging hij over tot actie en met succes naar bleek. Vanaf 1846 werd het Edese station voor goederenvervoer opengesteld.

De burgemeester voerde bij zijn actie aan, dat het voor hem onbegrijpelijk was, dat het gebied van Ede werd achtergesteld bij het station van Wolfheze., waar wel de mogelijkheid van goederenverkeer bestond. In zijn ogen getuigde het voortrekken van het heidedorpje Wolfheze boven het toch door verbindingen veel beter gesitueerde Ede van gebrekkig inzicht bij de directie.

DE OVERGANG VAN DE NEGENTIENDE NAAR DE
TWINTIGSTE EEUW.

Aan het eind van de 19e eeuw en aan het begin van de 20ste eeuw veranderde veel aan de zuidwest zijde van de Veluwe.

* Het garnizoen vestigde zich aan de oostzijde van het dorp Ede.

* Grote veranderingen in de landbouw vonden plaats.

* De buurtgronden werden verdeeld, waardoor veel heide en woeste grond tot ontginning kwam.

De wijze van verdeling riep aanvankelijk tussen de

Wekelijks hebben wij
voor onze klanten
Een keur aan bloemen
en planten
En voor struiken
en bomen
Kunt u ook gerust
bij ons komen

Kwekerij A. van der Meijden

Schaapsweg 80 - Ede - Telefoon (08380) 15615

hartveroverend

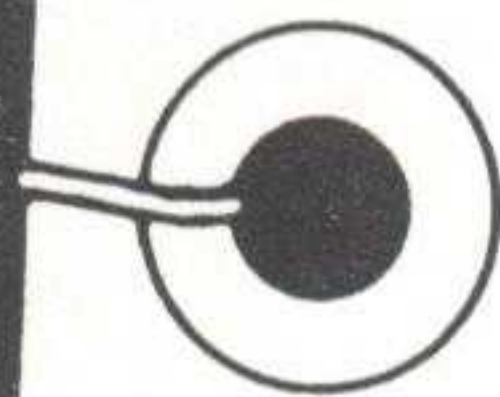
Uw hele nieuwe garderobe samenstellen in één zaak. Omdat alles er is en... alles perfekt is!

VAN DE WEERD
LADY
grotestraat - ede

 **gordijnstoffen?
ploegstoffen
natuurlijk!**

ze zijn verkrijgbaar bij

Eigen showroom.

VAN DIJK B.V.

**INTERIEUR
VERZORGING**

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE -
TELEFOON 08380 - 32359

grote en de kleine boeren onenigheid en irritatie op, omdat juist de kleine boer zich door het in werking treden van de Markenwet in 1886 tekort gedaan voelde.

De boerenbevolking werd aan het eind van de 19e eeuw voor het voldongen feit geplaatst te breken met dat, wat generaties lang gewoon was geweest. Men moest dingen gaan doen, waarvan men vooralsnog niet wist wat het wel was. Men had het gevoel een heel stuk persoonlijke zekerheid prijs te moeten geven. De veranderingen betekenden het einde van het traditionele boerenbedrijf, dat gebaseerd was op de schapenhouderij. De veranderingen vonden vooral hun oorsprong en stimulans via een aantal intellectuelen van buiten af. Tegen de wijze van denken van deze mensen moest door de bevolking eerst eens "aangekeken" worden.

Juist door die "moderne denkers" werden zuivelfabrieken en aankoopcoöperaties gesticht, die ondermeer de aankoop van kunstmest mogelijk maakte en daarmee de toepassing, het gebruik ervan.

Ondanks de aanvankelijk bestaande onenigheid vonden de veranderingen toch betrekkelijk snel plaats. Dit in tegenstelling tot de meer individualistisch ingestelde boeren in de kleistreken in het westen en noorden van het land.

Aan de boeren gegeven landbouwcursussen leidden tot een stijging van de opbrengst in het boerenbedrijf. Het betekende dat er voor meer mannen meer werk kwam op kleinere oppervlakken.

De ontwikkelingen in de 19e eeuw bracht het van start gaan van een aantal bedrijven naast de agrarische sector met zich mee. Naast het zeer grote aantal mensen, dat in de landbouw werkzaam bleef, ontstonden nieuwe mogelijkheden.

De komst van de trein in 1845 en de tramverbinding van het Edese station via Bennekom naar Wageningen rond 1880 deed het eerste forensisme en toerisme ontstaan. In het begin van de 20ste eeuw was de VVV in de plaats Bennekom actief in de slag.

* DE INDUSTRIALISATIE EN HAAR GEVOLGEN

Een zeer grote verandering bracht in 1922 in Ede en wijde omgeving de komst van de ENKA, met haar vestiging aan de zuidzijde van het stationsemplacement. De ENKA kunstzijdefabriek maakte aanvankelijk grote winsten en het aantal arbeiders groeide uit tot 5400 mannen en vrouwen in 1929. Een deel van hen vestigde zich in Ede-Zuid, waar de fabriek veel medewerking verleende in de sociale woningbouw. Een belangrijk deel van de arbeiders moest echter van heinde en ver per trein en bus aangevoerd worden. De fabriek had een eigen perron voor de voor ingezette personeelstreinen.

Hoewel de ligging van het station gunstig bleek en de aankoop van de heidegronden verre van onoverkomelijk was, kwamen in de eerste jaren toch verschillende onvoorziene problemen naar voren. Het ergste was wel het geringe arbeidersaanbod in de onmiddellijke omgeving en daarbij het gebrek aan geschoolde arbeiders.

Sociaal gezien bestond vanuit de fabriek aanvankelijk veel initiatief. Men stichtte een internaat voor meisjes, men organiseerde busvervoer en zorgde daarnaast voor recreatie. Ede's huidige cultureel centrum "De Reehorst" is een voortzetting van deze activiteiten.

Opmerkelijk was het patriarchale stelsel, dat in het geheel heerste. Van de vakvereniging moest men niets hebben: De Directie begeleidde het wel en het wee van de arbeiders.

De basis van alle verzorgende en begeleidende initiatieven, die hun oorsprong in het bedrijf vonden, verdween tijdens de crisis in de dertiger jaren.

Het personeelsbestand werd tot een derde ingekrompen. Mede hierdoor nam de werkloosheid in Ede in de dertiger jaren schrikbarend toe.

De vestiging van de ENKA heeft economisch en sociaal echter blijvende gevolgen gehad. In de periode tot 1940 bleef een duidelijk onderscheid tussen de verschillende buurten in Ede bestaan: er was een duidelijke "boeren"-buurt met daartegenover een even nieuwe "arbeiders"-buurt.

DE SOCIALE ONTWIKKELINGEN IN DE GEMEENTE EDE.

De buurtschappen hadden hun oorspronkelijke functie verloren, het uitgesproken leefpatroon was in vele vormen echter blijven bestaan: er bestond burenhulp, men was veelal werkzaam in de agrarische sector, de kerkelijke gezindte was Nederlands Hervormd en daarin uitgesproken zwaar, er bestond sociale controle, de politieke voorkeur ging uit naar de Christelijke Historische Unie (CHU) en de Staatkundige Gereformeerde Partij (SGP). Afgezien van agrarisch onderwijs leerde de oorspronkelijke plattelandsbevolking weinig verder. In de arbeidersbuurten woonden mensen van allerlei komaf, die tot de verschillende kerken behoorden of ongelovig waren. Meer kinderen volgden het voortgezet onderwijs en men stemde op verschillende partijen. Hierbij werden relatief veel stemmen op de SDAP uitgebracht.

In de eerste helft van de twintigste eeuw groeide de Edese middenstand sterk. Opmerkelijk is, dat het grootste aantal van deze middenstanders van buiten kwam. Nauwelijks 2% was in de gemeente Ede geboren. Politiek kreeg korte tijd de NSB veel invloed. In 1935 had ze de voorkeur van 8% van de Edese bevolking. De meeste steun ontving zij vanuit de middenstand en vanuit de militairen.

BESLUIT.

Het verhaal dat ik hier heb gehouden, wilde ik niet in de dertiger jaren laten eindigen. Ik wilde ook in deze tijd kijken en zelfs een beetje in de toekomst zien.

Die vooruitziende blik heb ik te danken aan de Jubileumuitgave III van de Edese Courant, die in november 1985 uitkwam ter gelegenheid van het 75 jarig bestaan van deze krant.

In deze derde jubileumuitgave komen een aantal opmerkelijke futuristische uitspraken van in Ede woonachtige boeren, burgers en buitenlui voor. Dat toekomst

denken is te meer interessant, waar het uitspraken van leden van het College van Burgemeester en Wethouders betreft.

Aan die wens een blik in de toekomst te werpen heb ik helaas niet kunnen voldoen, omdat de tijd daartoe te beperkt was.

Een persoonlijke gedachte over het Ede van de afgelopen 25 jaar wil ik echter ter inzage meegeven: het gaat over "Ede en de Boze Trol". Het verhaal werd geplaatst in Ede Stad d.d. 09-01-1980 en geschreven door B. Verduijn.

Mijn persoonlijke gevoelens ten aanzien van een groot aantal van de binnen de gemeente Ede plaats vindende stedenbouwkundige activiteiten komen overeen met dat wat in dit verhaal staat weergegeven.

* GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Boeren en fabrieksarbeiders
Dr H.J. van Eck
1938: Uitgeverij CONTACT: Amsterdam

Geschiedenis van Kernhem
S.B.J. Denijs
1952: Ede

Historische Geografie in Meervoud:
De Dwarsdijk in de Betuwe en zijn betekenis voor de Grebbedijk
T. Stol
1984: Matrijs: Utrecht

Geschiedenis van Ede
Heruitgave
1980: Gijsbers & Van Loon: Arnhem

Hoekelum dat Alde Goet
1971: Uitgave Stichting Luthers Buitencentrum:
Bennekom

Informatiebundel "De Veluwe"
Allard Bijlsma
1985: Allard Bijlsma - VVV Zuidwest Veluwe : Ede

Een duik in de historie van Ede
25 juni 1954: Edes Nieuws en Advertentieblad: Ede

Geschiedwetenschap is bezig het verloren terrein terug te winnen
Jan Nauta & Mc Brands
n.a.l.v. Uitgave van: Zin in Geschiedenis - Hes/Utrecht
12 april 1986: NRC.H.: Rotterdam

Geografie wordt weer land- en volkenkunde
Ben de Pater en anderen
3 april 1986: NRC.H.: Rotterdam

De neergang van het Nederlandse bos
K. van Berkel & J. Buis
n.a.l.v. uitgave van: Historia Forestis - Nederlandse Bosgeschiedenis - Hes/Utrecht

De Veluwe als bakermat van Nederland?
K.J. Steehouwer & A. Heidinga
n.a.l.v. uitgave van: De Veluwe in de Vroege Middeleeuwen
1 december 1984: NRC.H.: Rotterdam

GLASSCHADE HERSTELLEN

JANSEN v/h de NOOY bellen

Telefoon: 16308

tevens verkoop en plaatsing van alle soorten glas.

SPIEGELS en GESLEPEN GLASPLATEN

ISOLATIEGLAS van THERMOPANE - POLYGLAS

of aluminium voorzetramen.

GLASHERSTEL JANSEN v/h de NOOY

Betekamp 13 EDE - Telefoon: 16308

SCHILDERSBEDRIJF de NOOY

**voor alle onderhoudswerken, zowel binnen- als
buitenwerk, sauswerk, sierpleister, sigmulto, behangwerk
en andere schilderswerkzaamheden.**

voor informatie naar:

JANSEN

Betekamp 13 EDE

Telefoon: 16308

vroeger kreeg ik er mijn
spaarzegeltjes
nu regel ik al mijn
geldzaken en verzekeringen
bij de bank met de

**omdat de oudste bank in ede
allang de oude niet meer is!**

**maar nog net zo vertrouwd,
gelukkig!**

**gelders - utrechtse
spaarbank**

ede, bennekom, lunteren, wekerom en otterlo